

فصل نامه مطالعات کمی در مدیریت

دوره ۱۰، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۹، صص ۲۵ - ۴۴

عوامل ارتقای سلامت مالی در چرخه انعقاد قراردادهای پیمانکاری دولتی

(مطالعه موردی: ادارات دولتی جنوب استان آذربایجان غربی)

مسعود قهرمانی^۱ و فاطمه کریمزاده^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۷/۲۵، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۱۲

چکیده

در این پژوهش، هدف آن است که با ارایه تعریف عمومی از فساد اداری و سلامت اداری - سازمانی، عوامل بروز فساد و ارتقای سلامت مالی در قراردادهای پیمانکاری دولتی، بررسی شود. در پژوهش حاضر، ادارات جنوب استان آذربایجان غربی به عنوان جامعه آماری انتخاب که حجم نمونه ۳۰۲ نفر با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب و مورد بررسی قرار گرفت. از پرسشنامه محقق ساخته، استفاده شد. نتایج پژوهش با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون نشان داد که به ترتیب، اطلاع‌رسانی الکترونیکی، وضعیت اقتصادی کارکنان و عوامل انسانی، بیشترین تأثیر را در ارتقای سلامت مالی دارند و عوامل نظارت و ارزیابی مستمر، شرایط انعقاد قرارداد و مستندسازی فرآیندکار، بعد از عوامل مذکور قرار دارند. نتیجه پژوهش حاضر بیانگر آن است که باید مراحل قراردادهای پیمانکاری از آگهی مناقصه تا اتمام پروژه، مستندسازی شود و از طریق اطلاع‌رسانی الکترونیکی در اختیار عموم قرار گیرد تا از بروز هر نوع فساد و کجروی در قراردادهای پیمانکاری دولتی ممانعت به عمل آید و نظام ارتقای سلامت مالی، تحقق یابد.

کلمات کلیدی: سلامت مالی، قراردادهای پیمانکاری دولتی و عوامل ارتقای سلامت مالی.

^۱ استادیار گروه مدیریت دولتی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: mhd472002@yahoo.com

^۲ گروه مدیریت دولتی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران. (کارشناسی ارشد مدیریت دولتی - مدیریت مالی).

مقدمه

بیشترین مشکلات و ایجاد کننده فساد در قراردادهای پیمانکاری، از ارتباطات نادرست سازمانی و درون ادارات دولتی حاصل شده است که سبب کاهش بهره‌وری می‌گردد. عوامل دخیل در قرارداد و فساد مالی عبارتند از: عوامل انسانی؛ خواست و توان نیروی انسانی به عنوان مهم‌ترین عامل شکل‌گیری قرارداد، می‌تواند بر مراحل و اجرای پروژه تأثیر مثبت یا منفی داشته باشد. تعیین شرایط قرارداد: اثرگذاری بر روند تصمیم‌گیری و انتخاب شرکت‌های متقاضی پیمان‌های دولتی از مهم‌ترین انگیزه دادن رشوه و گرایش به فساد مالی می‌باشد. انتخاب پیمانکار؛ نظارت بر مراحل قرارداد. پیمانکاران، در واقع بخش تفکیک‌ناپذیری از تشکیلات ساختار سازمانی یک مؤسسه یا ادارات دولتی به شمار می‌آیند. چرا که ساختار سازمانی عبارتست از: روابط حاکم بر افراد و گروه‌هایی که در جهت هدف‌های سازمان مشخص تلاش می‌کنند.

سه نوع پیمان برای اداره کردن وجود دارد: پیمان اجرایی، پیمان مدیریتی، پیمان نظارتی (محرابی و جوانمرد، ۱۳۹۲). پیمان‌هایی که ارتباط قوی‌تری بین طرفین پیمان دولت از یک طرف و مدیران بخش خصوصی از طرف دیگر برقرار می‌کنند، به احتمال زیاد در دستیابی به عملکرد بهتر شرکت مؤثر هستند (شقاقی شهری، ۱۳۸۸). همچنین پیمانی کردن قراردادها باعث رقابتی‌تر شدن امور می‌گردد. پیمانکاران به دلایل گوناگون تحت شرایط رقابتی‌تری نسبت به نیروهای درون سازمان قرار دارند (استحقاری، ۱۳۷۶). مراکز دولتی هر روز دست کم صدها مورد از وظایف و مسئولیت‌های مختلف خود، از جمله انواع خریدهای داخلی و خارجی، تأمین خدمات موردنیاز دستگاهی و عمومی، کارهای مشاوره‌ای و پژوهشی، فروش و واگذاری دارایی‌ها و اعتبارات را از راه رادیو و تلویزیون، مطبوعات و ... به اطلاع همگان می‌رسانند.

چنین است که بخش بزرگی از بودجه کل کشور برای اجرای طرح‌های گوناگون با انعقاد قراردادهای پیمانی، در اختیار شرکت‌های انتفاعی خصوصی و دولتی قرار می‌گیرد و دولت به عنوان مدیر عالی کشور با این روش افزون بر ایجاد محیط رقابتی اقتصادی، بدون

دغدغه به برنامه‌ریزی و انتخاب طرف‌های قراردادهای دولتی و نظارت بر کارشان بپردازد (عباس‌نژاد و محمدی، ۱۳۸۵)

انعقاد قراردادهای پیمانی می‌تواند دو نتیجه به همراه داشته باشد:

- ۱) زمینه‌ساز شکوفایی و پویایی اقتصادی پایدار باشد.
 - ۲) سبب نهادینه شدن اقتصاد سیاه و درآمدهای ناپاک شود (محرابی و جوانمرد، ۱۳۹۲)
- بانک جهانی شش ویژگی را برای حکومت‌های خوب در نظر گرفته است که مهم‌ترین آن مبارزه با فساد اداری است. برای دستیابی دولت‌ها به این هدف باید به شناسایی فساد و مصادیق آن و راه‌های مبارزه با فساد اداری توجه گردد. وظیفه دولت‌ها مدیریت صحیح اعتماد عمومی و افزایش میزان آن است، لذا پرداختن به سلامت اداری و ارتقای آن در سازمان‌ها از جمله مواردی است که می‌تواند باعث رشد و افزایش این اعتماد شود. لزوم رشد سلامت، شناسایی و پیگیری مستمر فساد و گلوگاه‌های آن در سازمان‌هاست. سازمان‌های جهانی از جمله سازمان جهانی شفافیت، مؤسسات عالی حسابرسی بین‌المللی و نیز سایر مؤسسات منطقه‌ای مانند مؤسسات عالی حسابرسی آسیایی و بانک جهانی ضمن توجه به فساد و تقلب در جهان، رهنمودهایی برای جلوگیری از فساد ارائه کرده‌اند و در آنها توجه به ارتقای فرهنگ ارزش‌مداری، صداقت، مسئولیت و پاسخگویی، به عنوان عوامل پیشگیری‌کننده مورد توجه قرار گرفته است. پیشگیری از تخلفات سازمانی زیربنا و مقدمه سالم‌سازی محیط سازمانی است، عوامل مختلفی در سالم‌سازی محیط سازمانی تأثیر دارد که از اساسی‌ترین آن‌ها توجه به عوامل انسانی و مدیریتی است و علت آن این است که محور و قالب سالم‌سازی در سازمان، انسانها هستند (صادقی زنجانی و صنیع دانش، ۱۳۷۶).

مقام معظم رهبری حضرت آیت‌الله سید علی خامنه‌ای (مدّ ظلّه العالی)، فرمان مهم هشت ماده‌ای را در خصوص مبارزه‌ی همه‌جانبه و سازمان‌یافته با مفاسد مالی و اقتصادی، خطاب به سران قوا در ۱۳۸۰/۰۲/۱۰ صادر فرمودند. معظم له در فرازی از آن فرمان راهبردی، تأکید فرموده‌اند: امروز کشور ما تشنه‌ی فعالیت اقتصادی سالم و ایجاد اشتغال برای جوانان و سرمایه‌گذاری مطمئن است و این همه به فضائی نیازمند است که در آن، سرمایه‌گذار و صنعتگر و عنصر فعال در کشاورزی و مبتکر علمی و جوینده‌ی کار و همه‌ی قشرها، از

صحت و سلامت ارتباطات حکومتی و امانت و صداقت متصدیان امور مالی و اقتصادی مطمئن بوده و احساس امنیت و آرامش کنند. اگر دست مفسدان و سوءاستفاده‌کنندگان از امکانات حکومتی، قطع نشود و اگر امتیازطلبان و زیاده‌خواهان پرمدعا و انحصارجو، طرد نشوند، سرمایه‌گذار و تولیدکننده و اشتغال‌طلب، همه احساس ناامنی و نومیدی خواهند کرد و کسانی از آنان به استفاده از راه‌های نامشروع و غیرقانونی تشویق خواهند شد. خشکانیدن ریشه‌ی فساد مالی و اقتصادی و عمل قاطع و گره‌گشا در این باره، مستلزم اقدام همه‌جانبه به‌وسیله‌ی قوای سه‌گانه مخصوصاً دو قوه‌ی مجریه و قضائیه است.

بر اساس آمار انتشار یافته از سوی سازمان جهانی شفافیت در سال ۲۰۱۲ ایران رتبه ۱۳۳ از نظر فساد اداری در بین ۱۸۳ کشور را دارا می‌باشد. این امر بیانگر میزان بالای فساد اداری در جامعه ایران است. بر همین اساس، توجه به تبیین و چرایی این مسئله و ارایه مدل و راه‌کاری مناسب برای خروج از این چالش اساسی از اهمیت و ضرورت انکارناپذیری برخوردار است. در نتیجه مبارزه با فساد اداری و دستیابی به سلامت اداری یک ضرورت است تا از تشدید آسیب‌ها در آینده پیشگیری نماید. (گرچی و میرسپاسی، ۱۳۸۱)

جدول ۱- وضعیت امتیاز و رتبه سلامت اداری ایران طی سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۲ میلادی طبق جدول رتبه‌بندی سازمان شفافیت جهانی

سال میلادی	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳
امتیاز سلامت اداری	۲/۷	۲/۵	۲/۳	۱/۸	۲/۰	۲/۲	۲/۸	۲/۷
رتبه	۱۰۵	۱۳۱	۱۴۱	۱۶۸	۱۴۶	۱۲۰	۱۳۳	۱۴۴

اگرچه انگیزه اصلی این پژوهش بررسی راه‌کار و تدابیر پیشگیرانه از وقوع فساد در قراردادهای پیمانکاری دولتی و در نتیجه آن رسیدن به ارتقای سلامت مالی می‌باشد، لیکن اهداف اصلی زیر همواره مورد توجه قرار گرفته است:

۱- شناسایی عوامل پیشگیری از فساد و عوامل ارتقای سلامت مالی در قراردادهای پیمانکاری

دولتی

۲- بررسی دلایل بروز فساد در انعقاد قراردادهای پیمانکاری دولتی

اهداف فرعی این پژوهش عبارتند از:

۱- بررسی فرآیند انعقاد قراردادهای پیمانکاری دولتی

۲- ارایه تدابیر پیشگیرانه از بروز فساد و تدابیر برانگیزاننده جهت ارتقای سلامت مالی

در قراردادهای پیمانکاری دولتی

تاریخچه فساد

تاریخچه فساد در جهان

فساد مالی به عنوان پدیده جهانی که بسیاری از کشورهای جهان را در بر گرفته است، تأثیرات مهم اجتماعی بر بسیاری از کشورها داشته است. در گزارش سال جاری سازمان غیردولتی شفافیت بین‌الملل، افزایش فساد در کشورهای مختلف جهان و به‌ویژه کشورهای نوظهور اقتصادی مورد اشاره قرار گرفته است. این سازمان در گزارش خود تأکید کرده است، فساد در چین، ترکیه و دیگر کشورهایی که رشد اقتصادی بالایی دارند به طرز فاحشی در حال افزایش است و برای مهار این روند لازم است که بازارهای مالی بین‌المللی اقدامات و تلاش‌های مؤثری را برای ریشه‌کنی جرایم مالی و اقتصادی به‌ویژه پولشویی انجام دهند. در میان کشورهای جهان از نظر فساد؛ سودان، کره شمالی و سومالی در صدر قرار دارند. در حالی که کشورهای دانمارک، نیوزلند و فنلاند در رده های پائین این جدول قرار گرفته‌اند. به عنوان مثال "چین" در میان ۱۷۸ کشور این جدول از نظر فساد در رده صدم قرار دارد و با ۴ امتیاز کاهش، ۳۶ امتیاز کسب کرده و نسبت به سال ۲۰۱۳، بیست پله سقوط کرده است.

این در حالی است که ترکیه نیز در همین مدت با از دست دادن پنج امتیاز، ۴۵ امتیاز کسب کرده و یازده پله سقوط کرده است و در حال حاضر در رده ۶۴ جدول قرار دارد. براساس این گزارش، در سال جاری "دانمارک" با کسب رتبه ۹۲ از ۱۰۰، سالم ترین کشور

از نظر فساد اقتصادی شناخته شده و نیوزلند بعد از دانمارک قرار گرفته است.

تاریخچه فساد مالی در ایران

فساد مالی در تمامی اشکال آن، از جمله رشوه‌خواری، اختلاس، احتکار، قاچاق، پارتی‌بازی و... در کشور ما از سابقه طولانی برخوردار است. در دوران قاجار به ویژه در دوران حکومت ناصرالدین شاه و پس از صدارت میرزا تقی خان امیرکبیر، میزان فساد مالی و اقتصادی در ایران به اوج خود رسید، به طوری که هیچ کاری بدون پرداخت رشوه انجام نمی‌شد.

در دربار ایران، رقابت شدیدی بین رجال برای کسب منافع شخصی بیشتر در قبال ایجاد زمینه‌های مناسب برای تاراج منابع و تضعیف حاکمیت کشور شکل گرفته بود که از آن جمله می‌توان دریافت ۵۰۰ هزار لیره توسط آقاخان نوری به دلیل امضای معاهده پاریس و با دریافت ۲ میلیون لیره بابت اعطای امتیاز بانک رویترا را ذکر کرد. پس از پیروزی انقلاب با وقفه‌ای کوتاه، متأسفانه پدیده شوم فساد در شرایط خاص کشور ظاهر شد و به‌ویژه پس از پایان جنگ تحمیلی به شکل‌ها و در زمینه‌های گوناگون بروز کرد. به طوری که مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۱ قانون ممنوعیت اخذ هرگونه رشوه و پورسانت را تصویب کرد. اما روند فزاینده ۱۳۶۸ که بودجه فساد مالی و اقتصادی در کشور همچنان ادامه یافت و در دوره ۷۲ دولت علاوه بر درآمدهای نفتی، استقراض خارجی از بانک مرکزی رشد چشمگیری پیدا کرد. آمار جرایم فساد مالی نیز افزایش بی‌سابقه‌ای (رشد ۴۰۰ درصد) یافت تا جایی که رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدّ ظلّه العالی) طی فرمان ۸ ماده‌ای به سران سه قوه، بر مبارزه با این پدیده شوم در هر سطحی و به هر شکلی امر فرمودند. سازمان دولتی شفافیت بین‌المللی براساس شاخص درک فساد اعلام کرده است که "ایران" در میان ۱۷۸ کشور رتبه ۱۳۶ را به دست آورده است. ایران در گزارش اخیر این سازمان رتبه ۲۷ را به دست آورده است. ایران در سال قبل نمره ۲۵ را داشته که بدین ترتیب میزان فساد در ایران نسبت به سال گذشته کمتر شده است. ایران در رده‌بندی جهانی درک فساد در سال ۲۰۱۳ رتبه ۱۴۴ را به دست آورده بود که بر این اساس در گزارش امسال ۸ پله صعود کرده

است.

پیشینه پژوهش

اعلایی فرد (۱۳۸۴)، در پژوهشی، اصول و قوانین حاکم بر قراردادهای پیمانکاری دولتی را مورد بررسی قرار داده است و به این نتیجه رسیده است که قراردادهای پیمانکاری دولتی، از جمله قراردادهای خاص به شمار می‌روند که اصول و قواعد ثابتی بر آنها حاکم است و جا دارد قوانین و مقررات جامع و ویژه‌ای برای تشکیل آنها باید تدوین شود (اعلایی فرد، محمدعلی، ۱۳۸۴).

قاسمی حامد و طالب احمدی (۱۳۹۰)، به اطلاع‌رسانی پیش قراردادی که قبل از انعقاد قرارداد بین طرفین (دولت و پیمانکار) برگزار می‌شود، پرداخته و دوره پیش قراردادی را بررسی کرده است. از جمله انگیزه‌های برگزاری دوره پیش قراردادی و انجام گفتگوهای مقدماتی برای بستن قراردادی در آینده، تبادل اطلاعات است (قاسمی حامد و طالب احمدی، ۱۳۹۰).

بنی احمد (۱۳۸۲)، در مقاله‌ای تحت عنوان شرایط نابرابر حقوقی در قراردادهای پیمانکاری و تبعات زیانبار آن، نابرابری‌های حقوقی را تحت عناوین زیر مطرح می‌کند:

- ۱- عدم تعادل بین میزان اختیارات و مسئولیت‌های هر یک از طرفین قرارداد.
- ۲- نابرابری در اعمال مقررات انضباطی یا میدانی در مورد طرفین قرارداد.
- ۲- عدم تعادل و توازن در میزان حقوق طرفین معامله در وقوع تأخیرها.
- ۳- نابرابری در داشتن امکانات و اهرم‌های لازم برای احقاق حق در هنگام مواجهه با پیشامدهایی که اختلاف مالی و مسئولیتی پدید می‌آورند (بنی احمد، ۱۳۸۲).

عباس‌نژاد و محمدی (۱۳۸۵)، به تحلیل شیکل هلی تجاری ایران پرداخته و با استفاده از نظریه موجک به این نتیجه رسیده که بر اساس فیلتر موجک، سیکل‌های مختلف تولید ناخالص داخلی ایران نشان می‌دهند که تولید ناخالص داخلی این کشور، نوسانات کوتاه‌مدت و بلندمدت متعددی داشته است که تحلیل موجک با تغییر مقیاس، به خوبی آن

را نشان می‌دهد، نوسانات ضرایب موجک در دوران پس از جنگ، تا اندازه‌ای افزایش داشته است.

بیش از ربع قرن از مطالعات مرتبط با سیکل‌های تجاری می‌گذرد و تاکنون در این زمینه، مطالعات متنوعی توسط کرامر (۱۹۷۱)، آلسینا (۱۹۸۷)، تافت (۱۹۷۵)، نوردهاوس (۱۹۷۵)، هیبز (۱۹۷۷)، مکرا (۱۹۷۷) صورت گرفته است. اما هیچکدام از این آثار به‌طور مستقیم به مبحث انعقاد قراردادهای پیمانی و عوامل فساد در آن نپرداخته‌اند و راه‌کاری عملیاتی مناسب ارائه نداده‌اند.

مبانی نظری پژوهش

در پژوهش حاضر، فرضیه‌ها بر اساس شاخص‌های عمومی سلامت اداری طراحی شده‌اند. این شاخص‌ها به‌صورت کلی شامل: آموزش، شفاف‌سازی مالی، شناسایی و کشف گلوگاه‌های فسادخیز، سیستم‌های نظارتی، ساختار اداری، عملکرد سازمان، تکریم ارباب رجوع، سیستم‌های مکانیزه، بانک‌های اطلاعاتی، توسعه دولت الکترونیک، فردی و شغلی، تنبیه و تشویق، سیستم رفاهی، فساد و سلامت اداری می‌باشد.

در این پژوهش برای ایجاد فرضیه از شاخص‌های:

شفاف‌سازی مالی، شناسایی و کشف گلوگاه‌های فسادخیز، سیستم‌های نظارتی، عملکرد سازمانی، بانک‌های اطلاعاتی که با موضوع پژوهش بیشتر همخوانی داشتند، استفاده شده است.

روش شناسی پژوهش

در پژوهش حاضر، ابتدا راه‌کاری مقابله با فساد مالی و بهبود ارتقای سلامت مالی مشخص شده، سپس بر اساس این عوامل، فرضیه‌های مبنی بر وجود رابطه مثبت بین این عوامل و پیشگیری از فساد مالی و ارتقای سلامت مالی در قراردادهای پیمانکاری دولتی مطرح و سپس این فرضیه‌ها آزمایش می‌شوند تا مشخص شود چه راه‌کاری باعث پیشگیری از وقوع فساد مالی و در نتیجه ارتقای سلامت مالی در قراردادهای پیمانکاری دولتی می‌گردند.

روش گردآوری اطلاعات

- روش گردآوری اطلاعات پژوهش از دو بخش تشکیل شده است که عبارتند از:
- مطالعات کتابخانه‌ای: برای بررسی ادبیات موضوعی پژوهش به صورت عمده از کتب، مقالات حاصل از جستجو در اینترنت، منابع اطلاعاتی استفاده شده است.
 - پژوهش‌های میدانی: به منظور جمع‌آوری داده‌های مورد نظر و سنجش متغیرهای پژوهش، از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است. همچنین جهت تکمیل اطلاعات لازم، از ابزار مصاحبه با افراد متخصص و پیمانکاران مجرب در زمینه پژوهش نیز استفاده شده است.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

- به منظور آزمون و تجزیه و تحلیل فرضیه‌ها از آزمون آماری متناسب با سؤالات پرسشنامه استفاده شده است.
- لازم به ذکر است که تجزیه و تحلیل اطلاعات آماری این پژوهش به وسیله نرم‌افزار SPSS انجام می‌گردد. در این پژوهش از روش آماری رگرسیون و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

تعریف نظری متغیرهای پژوهش

۱- عوامل انسانی:

در پژوهش حاضر عوامل انسانی شامل مدیران و کارکنان دولتی و پیمانکاران می‌باشد. اعمال حقوقی نیروی انسانی دولتی محدود به اختیارات تفویض شده از مقامات مافوق آنهاست که به موجب قانون به آنها داده شده است. پیمانکار که شخص حقوقی است که مسئول اجرای موضوع پیمان بر اساس اسناد و مدارک می‌باشد. (امیر محمدی، ۱۳۸۷)

۲- شرایط قرارداد:

شرایط قرارداد، همان شرایط اجرای پیمان است که در مفاد قرارداد درج می‌شود که به موجب آن طرفین قرارداد متعهد به اجرای موضوع پیمان خواهند شد و بین طرفین رابطه‌ی حقوقی ایجاد می‌شود. (اباذری فومش، ۱۳۸۱)

۳- نظارت و ارزیابی مستمر:

منظور نظارت بر سالم سازی نظام حاکمیت و نهاد اجرایی موضوع پیمان می باشد که به واسطه آن طراحی و تقویت یک نظام جامع و کارآمد نظارتی بر روند پیشروی پروژه پیمانی، موردنیاز است. (قاسمی حامد و طالب احمدی، ۱۳۹۰)

۴- اطلاع رسانی الکترونیکی:

اطلاع رسانی به معنی آگاه کردن دیگران است یعنی ارایه اطلاعات از سوی هریک از طرفین قرارداد، نسبت به موضوعاتی که برای بستن قرارداد، اجرای قرارداد و اتمام قرارداد، به صورت الکترونیکی می باشد. (عظیمی و محمدی، ۱۳۸۵)

۵- مستندسازی فرآیند کار:

در پژوهش حاضر منظور از مستندسازی فرآیند کار، همان ارایه پیشروی فرآیند موضوع پیمان از مرحله انتخاب پیمانکار تا اتمام پروژه، به صورت مکتوب بر اساس اسناد و مدارک می باشد. ۶- وضعیت اقتصادی نیروی انسانی دولتی:

در پژوهش حاضر منظور، ایجاد رفاه نسبی اقتصادی کارکنان داخلی سازمان های اجرایی می باشد، در واقع جبران خدمات مناسب کارکنان دولتی مدنظر می باشد. (قاسمی حامد و طالب احمدی، ۱۳۹۰)

۷- سلامت مالی:

به هرگونه تلاش برای بهبود توانایی سازمان که موجب شود سازمان به درستی وظایف خود را انجام دهد و به اهداف خود نائل شود و همچنین پیشگیری از عواملی که سازمان را از اجرای وظایف و دستیابی به اهداف باز می دارد. (سام آرا و امین آقایی، ۱۳۸۹)

تعریف عملیاتی متغیرهای پژوهش

۱- عوامل انسانی:

این متغیر از طریق سؤالات ۵-۱ پرسشنامه، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.

۲- شرایط قرارداد:

این متغیر از طریق سؤالات ۱۰-۶ پرسشنامه، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.

- ۳- نظارت و ارزیابی مستمر:
 این متغیر از طریق سؤالات ۱۵-۱۱ پرسشنامه، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.
- ۴- اطلاع رسانی الکترونیکی:
 این متغیر از طریق سؤالات ۲۰-۱۶ پرسشنامه، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.
- ۵- مستندسازی فرآیند کار:
 این متغیر از طریق سؤالات ۲۵-۲۱ پرسشنامه، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.
- ۶- وضعیت اقتصادی نیروی انسانی دولتی:
 این متغیر از طریق سؤالات ۳۰-۲۶ پرسشنامه، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.
- ۷- سلامت مالی:
 این متغیر از طریق سؤالات ۳۰-۱ پرسشنامه، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته است.

جامعه آماری پژوهش

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه کارکنان ادارات دولتی جنوب استان آذربایجان غربی بوده که در جدول زیر به تفکیک مشخص شده‌اند.

حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جهت مشخص نمودن حجم نمونه بایستی از فرمول آماری کوکران برای محاسبه‌ی حجم نمونه استفاده نمود. که در آن :

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

در این فرمول داریم:

حجم جامعه آماری $N = 1408$

$P = 0/5$ = احتمال نسبت برخورداری از صفت مورد نظر

$q = 0/5$ = احتمال نسبت عدم برخورداری از صفت مورد نظر

$d = 0/05$ = دقت احتمالی مطلوب (نصف فاصله اطمینان)

$t = 1/96$ = درجه یا ضریب اطمینان ۹۵ درصد

$$n = \frac{\frac{3/84 \times 0/5 \times 0/5}{0/0025}}{1 + 0/00071 \frac{0/96}{0/0025} - 1} \cong 302$$

حجم نمونه در پژوهش حاضر براساس فرمول کوکران و در سطح خطای ۰,۰۵ برابر ۳۰۲ نفر محاسبه گردیده است.

روش نمونه‌گیری پژوهش حاضر با توجه به گستردگی جامعه‌ی آماری و همچنین قابل تشخیص بودن خوشه‌ها از روش خوشه‌ای طبقه‌بندی شده استفاده خواهد شد. نتایج روش نمونه‌گیری در جدول ذیل نشان داده شده است.

در ضمن نسبت استفاده شده برای محاسبه‌ی حجم خوشه‌ها حاصل تقسیم حجم نمونه بر جامعه آماری می‌باشد که به درصد بیان می‌شود.

جدول ۲- حجم نمونه به تفکیک هر شهر

نام شهر	جامعه آماری	درصد هر طبقه	حجم نمونه هر طبقه
مهاباد	۱۶۸	119318/0	36
میاندوآب	۱۵۵	0/110085	33
بوکان	۱۶۰	0/113636	35
شاهین دژ	۱۱۲	0/079545	24
تکاب	۱۱۰	0/078125	24
نقده	۱۵۵	0/110085	33
محمدیار	۱۱۹	0/084517	25
اشنویه	۱۳۷	0/097301	29
پیرانشهر	۱۵۲	0/107955	33
سردشت	۱۴۰	0/099432	30
جمع کل	۱۴۰۸	1	302

ماخذ: یافته‌های تحقیق

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- عوامل انسانی بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی در ادارات دولتی جنوب استان آذربایجان غربی تأثیر دارند.
- ۲- شرایط انعقاد قرارداد بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی در ادارات دولتی جنوب استان آذربایجان غربی تأثیر دارد.
- ۳- نظارت و ارزیابی مستمر بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی در ادارات دولتی جنوب استان آذربایجان غربی تأثیر دارد.
- ۴- اطلاع‌رسانی الکترونیکی بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی در ادارات دولتی جنوب استان آذربایجان غربی تأثیر دارد.
- ۵- مستندسازی فرآیند کار بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی در ادارات دولتی جنوب استان آذربایجان غربی تأثیر دارد.
- ۶- وضعیت اقتصادی کارکنان دولت بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی در ادارات دولتی جنوب استان آذربایجان غربی تأثیر دارد.

نتایج و بحث

نتایج حاصل از یافته‌های پژوهش در جدول زیر خلاصه شده است.

جدول ۳- نتایج آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون

فرضیه‌ها	آزمون همبستگی پیرسون	آزمون رگرسیون
۱-عوامل انسانی بر ارتقای سلامت مالی در انعقاد قراردادهای پیمانکاری دولتی تأثیر دارد	مقدار قابل قبول و تقریباً بالایی است و برابر با ۰/۶۷۸	میزان تبیین واریانس و تغییرات متغیر وابسته توسط مستقل برابر ۴۶٪ است که مقدار قابل قبولی می‌باشد.
۲-شرایط انعقاد قرارداد بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی تأثیر دارد.	مقدار قابل قبول و تقریباً پائینی است و برابر با ۰/۴۴۳	میزان تبیین واریانس و تغییرات متغیر وابسته توسط مستقل برابر ۱۹٪ است که مقدار تقریباً قابل قبولی می‌باشد.
۳-نظارت و ارزیابی مستمر بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی تأثیر دارد.	مقدار قابل قبول و بالایی می‌باشد و برابر است با ۰/۵۹۱	میزان تبیین واریانس و تغییرات متغیر وابسته توسط مستقل برابر با ۳۵٪ است که مقدار قابل قبولی است

میزان تبیین واریانس و تغییرات متغیر وابسته توسط مستقل برابر است با ۵۴٪ که مقدار قابل قبولی است.	مقدار قابل قبول و بالایی می‌باشد و برابر است با ۰/۷۳۷	۴-اطلاع‌رسانی الکترونیکی بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی تأثیر دارد.
میزان تبیین واریانس و تغییرات متغیر وابسته توسط مستقل برابر است با ۱۲٪ که مقدار تقریباً قابل قبولی می‌باشد.	مقدار قابل قبول و بسیار پائینی می‌باشد و برابر است با ۰/۳۴۹	۵-مستندسازی فرآیند کار بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی تأثیر دارد.
میزان تبیین واریانس و تغییرات متغیر وابسته توسط مستقل برابر است با ۴۸٪ که مقدار قابل قبول و بالایی است.	مقدار قابل قبول و بسیار بالایی می‌باشد و برابر است با ۰/۶۹۶	۶-وضعیت اقتصادی نیروی انسانی بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی تأثیر دارد.

ماخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

بررسی منابع علمی و یافته‌های حاصل از پژوهش‌ها میدانی، بیانگر این واقعیت است که فساد اداری ریشه در بسترهای گوناگون و متعدد دارد و از سویی، آثاری که بر تمام اجزای جامعه بر جا می‌گذارد، نیز واقعا بسیار گسترده‌تر از حدی است که بتوان ابعاد آن را به درستی تعیین کرد. در واقع، هر چه دانش و پژوهش ما از علل و پیامدهای فساد اداری و عوامل ارتقای سلامت مالی، بیشتر می‌گردد، پیچیدگی مسأله و نیز دشواری ارزیابی راه‌کار به منظور کنترل آن بیشتر می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری فرضیه اول:

اگر عوامل انسانی تحت کنترل باشد؛ شفاف سازی مالی، شناسایی و کشف گلوگاه‌های سلامت مالی، ارتقای سیستم‌های نظارت بر سلامت مالی و بهبود عملکرد سازمانی را به دنبال خواهد داشت که همه‌ی این عوامل مذکور؛ سبب ارتقای سلامت مالی در قراردادهای پیمانکاری دولتی خواهد شد.

بحث و نتیجه‌گیری فرضیه دوم:

با توجه به آنکه از تحلیل یافته‌های مربوط به فرضیه دوم مشاهده می‌شود، شرایط انعقاد قرارداد می‌تواند ۱۹٪ بر ارتقای سلامت مالی قراردادهای پیمانکاری دولتی تأثیر گذاشته و

در روند پیشگیری از فساد و به دنبال آن سلامت مالی مؤثر باشد. این ۱۹٪ از طریق شفاف‌سازی مراحل انعقاد قرارداد از طریق ایجاد و توسعه بانک اطلاعاتی میسر خواهد شد.

بحث و نتیجه‌گیری فرضیه سوم:

در رابطه با سیستم‌های نظارت، نظریه‌هایی وجود دارد که طبعاً مخالفان و موافقانی دارد. از جمله این عوامل نظارتی می‌توان به نظارت عمومی بر دستگاه‌های دولتی و شرکت‌های پیمانکاری؛ تشکیل سازمان مستقل مبارزه با فساد اداری - مالی، اشاره کرد که البته آقای ناصر سراج رئیس سازمان بازرسی کل کشور و قاضی رسیدگی به بزرگترین فساد بانکی، رسماً در رسانه ملی (تلویزیون) اعلام کرد که مخالف تشکیل چنین سازمانی است، چون فرصت طلب‌ها از طریق این سازمان نیز می‌توانند سبب بروز فساد شوند. و همچنین ایجاد فضای مطلوب برای فعالیت مطبوعاتی، به طوری که در غیاب احزاب بتوانند رسالت نظارتی خود را به عنوان دیده‌بان افکار عمومی اعمال کنند.

بحث و نتیجه‌گیری فرضیه چهارم:

یکی از روش‌هایی که بتوان اطلاع‌رسانی الکترونیکی را در سازمان‌ها و شرکت‌های پیمانکاری به مرحله اجرا درآورد؛ راه‌اندازی سایت‌های مخصوص به هر کدام از ادارات و شرکت‌های پیمانکاری می‌باشد که تمام فعالیت‌ها؛ اعم از نوع قراردادها، نحوه برگزاری مناقصه‌ها و تعیین و انتخاب پیمانکار و ... را روی سایت خود گذاشته و اطلاع‌رسانی به افراد ذی‌ربط کنند (البته با پشتیبانی از فضای مجازی از طریق پلیس سایبری). رسانه‌های جمعی به دلیل نقش نظارتی که در جامعه دارند، می‌توانند از گسترش تخلفات اقتصادی و بی‌عدالتی‌ها جلوگیری کنند. البته چنانچه اطلاع‌رسانی رسانه‌ها درباره فساد مالی به دور از نگرش‌های جانبدارانه گروهی و تنها با اتکا به اخلاق متعالی حرفه‌ای باشد، نتیجه مستقیم آن برانگیختن آرای مردم و به تبع آن شکل‌گیری و ظهور یک اراده قوی سیاسی و اجتماعی برای مقابله با این پدیده ویرانگر خواهد بود.

بحث و نتیجه‌گیری فرضیه پنجم:

اگر پیمانکاران و کارکنان دولتی، تمام مراحل قرارداد اعم از آگهی مناقصه و یا مزایده، تعیین پیمانکار، عقد قرارداد، اجرای مرحله به مرحله طرح پروژه و ... مستندسازی شود و با

ارایه مدارک از طریق طرفین قرارداد، پیشروی کار اطلاع داده شود و در دسترس عموم قرار گیرد؛ می‌تواند باعث پیشگیری از فساد و در نتیجه آن، ارتقای سلامت مالی را در قراردادها به دنبال خواهد داشت.

بحث و نتیجه‌گیری فرضیه ششم:

نیروی انسانی نیازهای اولیه و ثانویه دارد که نیازهای اولیه شامل؛ ارضاء نیازهای طبیعی است که از طریق مالی و اقتصادی برطرف خواهد شد. می‌توان نتیجه گرفت که تامین نیازهای مادی و مالی نیروی انسانی و بالا بردن توانائی مالی آنان، تا حد زیادی می‌تواند در پیشگیری از فساد مؤثر باشد؛ چون نتایج حاصل از تحلیل یافته‌های حاصل از پاسخ‌دهندگان، نشان‌دهنده این است که مشکلات مالی طرفین قرارداد، باعث کج‌روی و خطا رفتن افراد طرفین قرارداد می‌شود که این زمینه بروز فساد و عدم ارتقای سلامت مالی در قراردادهای پیمانکاری دولتی می‌شود. همچنین تامین این نیازها از طریق؛ ترمیم حقوق و مزایای کارکنان و تجهیز سازمان‌ها به سیستم‌های مالی کارآمد، امکان‌پذیر می‌باشد.

بر مبنای نتایج به‌دست آمده، پیشنهاد می‌شود:

- هر پیمانکار متقاضی باید ویژگی‌های زیر را دارا باشد:

حُسن شهرت، تخصص حرفه‌ای، توانایی مالی کافی، سلامت و وجدان کاری، تجربه حرفه‌ای و هماهنگی شاخص رتبه‌بندی پیمانکار با ارزش جاری پروژه

- نظارت مستمر بر مراحل قرارداد انجام شود.

سهل‌انگاری یا تبانی عناصر نظارتی با پیمانکار، علاوه بر اتلاف منابع محدود، حامل آسیب‌های بعضاً جبران‌ناپذیر وارده به سازمان و جامعه خواهد بود. در طرح‌های آلوده به فساد مالی غالباً برای کاهش هزینه و افزایش درآمد به اعلام غیرواقعی حجم و میزان فعالیت و استفاده از اقلام و خدمات نامناسب و ارزان قیمت اقدام می‌شود.

- شناخت و تسلط بر شرایط عمومی و فنی قرارداد صورت پذیرد.

آشنایی با سوابق کاری پیمانکار، خدمات و تولیدات شرکت‌های مورد مراجعه پیمانکار و سایر موارد مورد نیاز می‌تواند زمینه مناسبی برای ارزیابی دقیق و کامل اقدامات و

گزارش‌های پیمانکار یا ناظرین دولتی باشد. پیمانکاران متخلف به روش‌های مختلف تلاش می‌کنند همکاری مسئولین و ناظرین نهایی را جذب و کم‌کاری‌ها و تخلفات احتمالی یا سنگ‌اندازی‌های معمول کارکنان دولتی را بدون زحمت پشت سر گذاشته و تسویه حساب انجام و حسن انجام کار را به عنوان مجوز آغاز فعالیت‌های آینده دریافت کنند.

- افراد متخصص به کار گرفته شود و شایسته‌سالاری اجرا گردد.

منابع

- ۱- آماده، حمید؛ جعفرپور، محمود (۱۳۸۶). بررسی امکان‌سنجی واگذاری شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی. انتشارات توسعه مدیریت.
- ۲- ابادری فومش، منصور (۱۳۸۱). نحوه عملی تنظیم قراردادها، انتشارات بهنامی، چاپ سوم.
- ۳- استحقاری، محمدحسن (۱۳۷۶). پیمانی کردن تولید: شیوه‌ای برای جلب مشارکت بیشتر کارکنان افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه.
- ۴- اعلائی فرد، محمدعلی (۱۳۸۴). اصول حاکم بر قراردادهای پیمانکاری دولتی، عدالت آراء.
- ۵- امیرمحمدی، محمدرضا (۱۳۸۷). اثر تجاوز مدیران دولتی از حدود اختیارات خود در انعقاد قراردادها. دوره ۳۸، شماره ۴.
- ۶- بنی احمد، مرتضی (۱۳۸۲). شرایط نابرابر حقوقی در قراردادهای پیمانکاری و تبعات زیان‌بار آن، مجلس و راهبرد، شماره ۹.
- ۷- حسینی، حسین و موسوی بایگی، علی (۱۳۹۰). نهادهای نظارتی حاکم بر قراردادهای مالی دولتی و چالش‌های آن، شماره ۱.
- ۸- خامنه‌ای (مدّ ظله العالی)، حضرت آیت الله العظمی سید علی (۱۳۸۰). فرمان هشت ماده‌ای به سران قوا درباره مبارزه با مفاسد اقتصادی،
<https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=3062>.
- ۹- دادگر، ح. (۱۳۸۵). رویکرد اقتصادی به شیوع فساد. پژوهشنامه اقتصادی، سال هشتم، شماره ۳.
- ۱۰- رفیعی، حسین (۱۳۸۴). رانت فسادمالی- اداری، شماره ۳۷.
- ۱۱- طبری، مجتبی و محمدی، حامد (۱۳۸۷). موانع توسعه نظام اداری در کشورهای در حال توسعه، شماره ۲۴۷ و ۲۴۸.
- ۱۲- سام آرا، عزت الله و امین آقایی، مهرناز (۱۳۸۹). سلامت اداری و هویت اداری ایران. پژوهشنامه، شماره ۵۲.
- ۱۳- شقاقی شهری، وحید (۱۳۸۸). عوامل اقتصادی اثرگذار بر پدیده فساد مالی. پژوهشنامه مدیریت، شماره هفتم.
- ۱۴- شیخی، محمدحسین (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر سلامت نظام اداری و رشد ارزش‌های اخلاقی. شماره ۲.

۱۵- صادقی زنجانی، فردین و صنیع دانش، علیرضا (۱۳۷۶). پیمانکاری راهی برای اصلاح، شهریور ۱۳۷۶.

۱۶- عباس نژاد، حسین و محمدی، شاپور (۱۳۸۵). تحلیل سیکل های تجاری ایران، سال ۱۳۸۵.

۱۷- عظیمی، حسین و همکاران (۱۳۸۹). بررسی عوامل مدیریتی و سازمانی مؤثر بر فساد اداری- مالی در سازمان های دولتی، فصلنامه اندیشه مدیریت راهبردی، شماره ۲.

۱۸- قاسمی حامد، عباس و طالب احمدی، حبیب (۱۳۹۰). اطلاع رسانی پیش قراردادی، سال ۱۳۹۰.

۱۹- قلی پور، رحمت الله و نیک رفتار، طیبه (۱۳۸۵). فساد اداری و راه کاری مناسب برای مبارزه با آن، فصلنامه مجلس و راهبرد، شماره ۵۳.

۲۰- گرجی، ابراهیم و میرسپاسی، آرزو (۱۳۸۱). بررسی تئوریک سیکل های تجاری و علل پیدایش آن در اقتصاد ایران. مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی.

۲۱- محرابی، محمد و جوانمرد، حبیب الله (۱۳۹۲). نقش فرهنگ سازمانی اسلامی بر ارتقای سلامت اداری سازمان ها. شماره ۳۵.

۲۲- وفائی، حسن (۱۳۸۴). فساد مالی در پیمانکاری ها اتلاف منابع ملی، اطلاعات سیاسی- اقتصادی، تیر ۱۳۸۴.

23- Abdul Farooq, Muhammad Shahbaz, Mohamed Arouri, Frédéric Teulon (2013). Does corruption impede economic growth in Pakistan? Original Research Article, Economic Modelling, 35, Pp: 622-633.

24- Alesina, A. (1987). Macroeconomic policy in a two-party system as a repeated game. Quarterly Journal of Economics. 1022-Hibbs, D. (1977), political parties and macroeconomic policy. American political science review, 71

25- Kramer, G. (1971). Short-term Fluctuations in U.S Voting Behavior, 1896-1964, American Political Science Review, 65.

26- Christian Ahlin, Jiaren Pang (2008). Are financial development and corruption control substitutes in promoting growth? Original Research Article. Journal of Development Economics, 86(2), Pp: 414-433

27- Chi Keung Marco Lau, Ender Demir, Mehmet Huseyin Bilgin (2013). Experience-based corporate corruption and stock market volatility: Evidence from emerging markets Original Research Article, Emerging Markets Review. 17, Pp: 1-13.

- 28- Daphne Athanasouli, Antoine Goujard (2015). Corruption and management practices Firm level evidence Original Research Article. Journal of Comparative Economics, Accepted Manuscript, Available online 4 May 2015
- 29- Fred Célimène, Gilles Dufrénot, GisèleMophou, Gaston N'Guérékata (2014). Tax evasion, tax corruption and stochastic growthOriginal Research Article. Economic Modelling, Corrected Proof, Available online 26 November 2014.
- 30- Tufté, E.(1975). Determinants of the outcomes of midterm congressional elections. American Political Science Review. 68.
- 31- John Roberts (2015). The subject of corruptionOriginal Research Article. Critical Perspectives on Accounting, 28, May 2015, Pp: 82-88.